

Julia Korhonen

LAINAKIRJASTOSTA METSOON
Tampereen kaupunginkirjaston historia 1800-luvulta
2020-luvulle

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Kandidaatintutkielma

Toukokuu 2022

TIIVISTELMÄ

Julia Korhonen: Lainakirjastosta Metsoon : Tampereen kaupunginkirjaston historia 1800-luvulta 2020-luvulle

Kandidaatin tutkielma

Tampereen yliopisto

Informaatiotutkimus

Toukokuu 2022

Tämä tutkielma tarkastelee Tampereen kaupunginkirjaston historiaa ja sen eri vaiheita. Kuinka 1860-luvulla perustettu lainakirjasto on muuttunut historian saatossa nykyisin Metsona tunnetuksi pääkirjastoksi? Tampereen kaupunginkirjaston pitkä ja värikäs historia ovat muokanneet kirjaston sellaiseksi, kuin tunnemme sen nykyisin. Kirjaston historian tunteminen auttaa ymmärtämään ja arvostamaan Tampereen kaupunginkirjaston yli 160-vuotista historiaa.

Tutkielmassa käydään läpi kronologisesti Tampereen kaupunginkirjaston muutoksia ja siihen vaikuttaneita tekijöitä. Tutkimuksen pääasiallinen tutkimuskysymys kuuluu, kuinka Tampereen kaupunginkirjasto on kehittynyt aikojen saatossa. Tutkimuskysymystä tukevat myös seuraavat kysymykset: miten kirjaston rooli on muuttunut, ja millaisia palveluita kaupunginkirjasto tarjoaa nykyisin. Ajallisesti tutkielma käsittää ajanjakson vuodesta 1860 vuoteen 2020, edeten lainakirjaston perustamisesta nykyyhetkeen. Tutkielmassa käytetty aineisto on kerätty niin Tampereen kaupunginkirjaston tarjoamasta Pirkanmaa-kokoelmasta sekä muista painetuista lähteistä ja verkkolähteistä.

Tutkielmassa selvisi, että kirjaston pitkä historia on vaikuttanut usealla tavalla Tampereen kaupungin historiaan. Kirjasto on mukautunut muuttuvan ja kasvavan teollisuuskaupungin tarpeisiin ja selvinnyt useista kirjastoa kohdanneista ongelmista, kuten sodista ja lama-ajoista. Kaupunginkirjaston rooli on muuttunut selkeästi 1800-luvun sivistävästä ja kansaa opettavasta lainakirjaston roolista enemmän viihteelliseen ja vapaa-aikaan iloa tuottavaan rooliin.

Tampereen kaupunginkirjaston kävijämäärät ovat pysyneet korkeina ja siten osoittavat, että kirjastolla on edelleen tärkeä rooli tamperelaisten elämässä. Pääkirjastosta ei vain lainata kirjoja ja etsitä sivistystä, vaan sieltä haetaan elämyksiä sekä kulttuurikokemuksia. Kirjastossa myös kehitetään medialukutaitoa sekä tavataan ystäviä esimerkiksi kahvin merkeissä.

Avainsanat: kirjasto, Tampere, kaupunginkirjasto, historia, lainakirjasto

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYSLUETTELO

1	JOHDANTO	1
2	TUTKIMUSASETELMA.....	2
3	TAMPEREEN KAUPUNGINKIRJASTON KEHITYS	3
	3.1 Tampereen lainakirjaston alku	3
	3.1.1. Jaakko Gummerus.....	5
	3.2 Kirjaston kehitys 1900-1950.....	6
	3.3 Kohti 2000-lukua	9
	3.4 2000-luvulta nykypäivään.....	11
4	TAMPEREEN KAUPUNGINKIRJASTO NYKYISIN	12
5	POHDINTAA	12
	LÄHTEET	16

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tarkastelen Tampereen kaupunginkirjaston historiaa ja sen eri vaiheita. Kuinka lainakirjastosta tuli nykyisin Metsona tunnettu kirjasto, millainen merkitys kaupunginkirjastolla on ollut Tampereelle?

Kirjastolain (2016) mukaan kirjasto on yleiseen käyttöön tarkoitettu kokoelma kirjoja tai teoksia, ja kirjastojen tavoitteena on lain mukaan edistää väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin sekä edistää tiedon saatavuutta. Lisäksi tavoitteena on parantaa lukemiskulttuuria ja lukutaitoa sekä mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen. Tampereen seudulla toimii vuonna 2022 15 kirjastoa, joista 14 on lähikirjastoja ja yksi on pääkirjasto Metso. Tampereen kaupunginkirjasto hoitaa opetus- ja kulttuuriministeriön määräämää yleisten kirjastojen kehittämistehtävää Pirkanmaalla. (kirjastot.fi, n.d.)

Etenen tutkielmassa kronologisesti 1800-luvulta 2020-luvulle. Olen jakanut tutkielman alalukuihin, joista ensimmäinen käsittelee aikajaksoa 1800-luvulta 1900-luvulle. Nostan esiin myös Tampereen kaupunginkirjaston alkutaipaleelle merkittävän henkilön, Jaakko Gummeruksen, omassa luvussaan.

Luvussa 3.2 perehdyn 1900-luvun alusta sen puoleenväliin. Luku 3.3 käy läpi 1900-luvun loppupuolen, ja luku 3.4 käsittelee pääkirjaston nykytilannetta ja mahdollista tulevaisuutta.

Lähdeaineistona tutkielmassa käytetään Tampereen kirjastohistoriaa tutkivia teoksia, joista varhaisin on 1960-luvulla julkaistu. Useat lähdemateriaalit koskettavat koko Suomen kirjastoja.

2 TUTKIMUSASETELMA

Tutkielmassa tutkitaan Tampereen kaupungin historian vaiheita: miten kirjaston toiminta on saanut alkunsa, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet sen kehitykseen ja millaisia palveluja Metsona tunnettu pääkirjasto tarjoaa nykyisin. Tutkimuskysymykseni on seuraava: **kuinka Tampereen kaupunginkirjasto on kehittynyt aikojen saatossa?** Tutkin myös, miten kirjaston rooli on muuttunut ja millaisia palveluita kaupunginkirjasto nykyisin tarjoaa. Tutkimusmenetelmäni on kirjastohistoriallinen katsaus.

Ajallisesti tutkielma sijoittuu vuosiin 1860-2020, alkaen vuodesta 1861, kun lainakirjaston katsotaan saaneen alkunsa. Tutkielmassa käydään läpi teollistuvan Tampereen tarve kansan sivistykselle ja kuinka 1900-luvulle siirryttäessä sodat vaikuttivat kirjaston toimintaan. 1980- ja 1990-luvulle tultaessa tietotekniikka toi uudet muutokset kirjaston toimintaan; 2000-luvulla kirjaston rooli on jo muuttunut huomattavasti viihteellisempään suuntaan.

Tutkimusmateriaali koostuu sekä painetuista teoksista että verkkolähteistä. Tampereen kaupunginkirjaston nykytilannetta koskevat tiedot löytyivät tämän tutkielman osalta kokonaan internetistä. Varhaisemmista vaiheista kertovat lähteet olivat lähes poikkeuksetta painettuja teoksia. Tampereen kaupunginkirjastossa sijaitseva Pirkanmaa-kokoelma tarjosi paljon lähteitä liittyen etenkin 1800-lukuun.

3 TAMPEREEN KEHITYS

KAUPUNGINKIRJASTON

3.1 Tampereen lainakirjaston alku

Tampereen kirjastohistorian voidaan katsoa alkaneen vuonna 1861, kun Tampereen kaupunginkirjasto aloitti toimintansa nimellä Kaupungin kansankirjasto. Aikaisemmin Tampereella oli toiminut Tampereen lainakirjastoseura (*Sällskapet för Låne Bibliotheket i Tammerfors*) vuosina 1836-1844. (Rantanen 1994, 10).

Tarve kirjastolle syntyi kaupungin kasvamisen ja teollistumisen myötä. Tampere sai vuonna 1819 keisari Aleksanteri I:ltä lahjana vapaakaupunkioikeudet, mikä tarkoitti sitä, että Tampere liittyi teollistuvien kaupunkien joukkoon – vuonna 1860 kaupunkiin oli perustettu puuvilla-, paperi- ja pellavatehdas sekä konepaja. Nopeasti teollistuva kaupunki tarvitsi työntekijöitä, etenkin nuorta väkeä, ja kaupungin väkimäärä kasvoi. (Kanerva & Peltonen 1961, 32).

Taulukossa 1 on esitetty Tampereen asukasluvun nopeaa kehitystä, josta on nähtävillä väkiluvun kasvu kuudessakymmenessä vuodessa yli kymmenkertaiseksi.

Taulukko 1. Tampereen asukasluvun kehitys vuosina 1800-1860. (Kanerva & Peltonen, 1961, 32.)

Vuosi	Asukasluku
1800	463
1850	3207
1860	5232

Vuonna 1860 mahdollisuudet itsensä sivistämiseen ja henkiseen kehitykseen olivat pienet. Puuvillatehdas perusti vuonna 1839 koulun työväestön lapsille, mutta halukkuutta oppimiselle oli myös vanhemmassa väestössä. Sanomalehdet olivat merkittävä tekijä lukuhalun ja lukutaidon kehittäjinä, ja Tampere saikin vuonna 1866

oman lehden, *Sanomia Tampereelta*. Sanomalehtiä tilattiin myös muualta maasta. Pellavatehtaan työväestön kerrotaan tilanneen lehtiä nopeasti kiihtyvällä tahdilla, minkä voidaan katsoa kertoneen lukuhaluuden kasvusta. (Kanerva & Peltonen 1961, 33-36).

Kirjastolaitoksen alkutekijöinä toimivat työväestön ja porvariston keskuudessa syntyneet kansan sivistämisen pyrkimykset. Kansanvalistusaatteen innostamat kaupunkilaiset perustivat vuonna 1861 lainakirjaston. Perustajajäseniksi valittiin tohtori N. Idman, rehtorit A. F. Rosendal ja B. A. Reinholm, kelloseppä O. Mansner, maisteri A. Hildén ja nimituomari F. Procopé. (Rantanen, 1994, 84).

Lainakirjasto aloitti toimintansa virallisesti 27. toukokuuta 1861. Kirjasto oli todella suosittu, sillä ensimmäisenä päivänä lainaajia oli 293. Kesäkuun 3. päivänä lainaajia oli 254 ja kirjaston ollessa seuraavan kerran auki 10. kesäkuuta, lainaajia oli 290. Lukuhaluus oli suurta ja jatkui samaa tahtia koko vuoden. (Kanerva & Peltonen 1961, 44). Lainaustahti ei kuitenkaan jatkunut vuosien edetessä yhtä kiivaana. Kun vuonna 1861 kirjoja oli lainattu 9792 kappaletta, viisi vuotta myöhemmin lainausmäärä oli pudonnut 5655 kappaleeseen. Tehtaantyömies ja kirjastonhoitaja Tapani Kärkönen perusteli vuonna 1864 lainaustahdin hiljenemistä muun muassa uusien kirjojen vähäisellä määrällä ja rahapulalla (Kanerva & Peltonen, 1961, 44-45).

Kirjaston kokoelmaan kuului perustamisvuonna 112 kirjaa, joista suurin osa oli hengellistä luettavaa. Kirjoja lahjoitti kirjastolle muun muassa paperitehdasta johtanut K.C. Frenckell (Wacklin, 2011, 11). Kanervan ja Peltosen mukaan Frenckell lahjoitti 112 kirjasta 83 kirjaa, joista 80 olivat suomenkielisiä. (1961, 40).

Alkuaikoina kirjasto oli auki vain kerran viikossa muutaman tunnin ajan, ja työntekijät olivat vapaaehtoisia. Toimintaa rahoitettiin lahjoituksilla ja jäsenmaksuilla, ja kirjaston toiminta oli riippuvaista vapaaehtoisten työpanoksesta. (Rantanen, 1993, 9.) Vaivalloinen alku johti siihen, että kirjasto suljettiin vuosiksi 1867-1870; vuodesta 1870 kirjaston toiminta on kuitenkin jatkunut keskeytyksettä. (Rantanen, 1994, 10).

Historiansa alussa kirjasto toimi useassa eri paikassa. Vuonna 1870 kirjasto sijaitsi Kauppakadulla toimineen alkeiskoulun, ala-astetta vastanneen kansakoulun, rakennuksessa; viisi vuotta myöhemmin se muutti Hämeenpuistoon kansakoulun rakennukseen. (Rantanen, 1994, 10). Kaupunginvaltuuston päätöksestä kirjasto muutettiin vuonna 1879 Hammarénin taloon, joka sijaitsi Kuninkaankadun ja Puutarhakadun kulmassa (Wacklin, 2011, 22.)

Vuonna 1891 lainakirjasto ja sen yhteydessä sijainnut lukusali siirtyivät Puutarhakatu 23:een, jossa sijaitsi tamperelaisen nahkatehtailijan ja kauppaneuvoksen J. N. Salmisen vastavalmistunut talo. Samalla kirjaston nimi muuttui lainakirjastosta kansankirjastoksi. Tampereen teollistuessa entisestään ja sen nousu Suomen johtavaksi teollisuuskaupungiksi kohensi kirjaston asemaa ja lisäsi käyttöä. (Wacklin, 2011, 35).

Rantasen (1993, 10) mukaan Tampereen kasvaessa kirjaston kehityksestä kiinnostuttiin entisestään. 1890-luvulla syntyi ajatus kirjastotalosta ja kirjastotalon rakentamisen rahoitusta alettiin edistää rahastolla. Tuolloin myös kirjaston olosuhteet paranivat entisestään sen saadessa uudet tilat nahkatehtailija Salmisen talossa, jotka mahdollistivat kirjojen järjestämisen avohyllyihin. Tämän myötä lainausmäärät lähtivät kasvuun. (Rantanen, 1993, 10; Wacklin, 2011, 36).

Kirjaston kokoelmiin haluttiin kirjoja, joiden avulla kansaa pystyttäisiin sivistämään. Uskonnollisen kirjallisuuden lisäksi kirjastoon tahdottiin historiaa ja taloutta käsitteleviä teoksia, sekä myös uutta suomalaista kirjallisuutta. Osa kirjaston kokoelmista saatiin lahjoituksina. (Rantanen, 1993, 10).

3.1.1. Jaakko Gummerus

Jaakko Gummerus (1870-1933) oli sääminkiläinen kirkkohistorioitsija, joka keräsi itselleen merkittävän kirjaston tehdessään tutkimustyötä. Häneltä jääneet kirjeenvaihdot osoittavat hänen olleen aktiivisesti yhteydessä kotimaisten ja ulkomaisten kirjakauppiaiden ja antikvariaattien kanssa. Gummeruksen kirjaston sisälsi

tieteellisen tutkimuksen perusteoksia, laajoja teologisia hakuteossarjoja sekä kirjallisuutta hänen omiin tutkimuksiinsa liittyneiltä alueilta. (Rantanen, 1993, 12).

Gummeruksen kuoltua hänen kokoelmansa toivottiin säilyvän kokonaisuutena ja sijoittuvan Tampereelle. Tampereen Historiallinen seura esitti kaupunginhallitukselle vuonna 1934 kokoelman sijoittamista kaupunginkirjastoon. (Rantanen, 1993, 12-13). Tohtori O. A. Kallio sekä lehtori Alpo Silander allekirjoittivat esityksen, jossa Gummeruksen kokoelman ostamista suositeltiin kaupunginkirjastolle. He perustelivat asiaa kokoelman merkittävällä laajuudella ja sen rahallisella arvolla. Kallio ja Silander nostivat esiin myös ”kulttuurimenetyksen”, joka koituisi, jos kokoelmaa ei saataisi säilymään. (Rantanen, 1995, 7).

Kokoelma siirtyi syyskuussa 1934 Tampereen kaupunginkirjastoon, ja sen oston rahoittivat Tampereen seurakunta, Tampereen hiippakunnan tuomiokapituli sekä kaupunki. Ostoa puoltaneissa lausunnoissa todettiin muun muassa Tampereen olevan hiippakunnan hallintokaupunki, ja näin ollen arvokas teologinen kirjasto saisi lisää käyttäjiä. (Rantanen, 1993, 13).

Kokoelmaan kuului lahjoitettaessa noin 8000 kirjaa. Myöhemmin sitä täydennettiin löytyneillä pienpainatteilla niin, että lopulta se sisälsi hieman yli 10 000 teosta. Kokoelma sisälsi kirjallisuutta 1500-luvulta lähtien, ja suurin osa kokoelmasta luetteloiitiin, sidottiin ja tuotiin yleisön käyttöön muutaman vuoden kuluessa. (Rantanen, 1993, 13). Gummeruksen kokoelma, joka oli systemaattisesti kerätty, sisälsi Suomen ja Euroopan historiallista kirjallisuutta, ja kokoelmasta löydettiin esimerkiksi Aleksis Kiven alkuperäisiä käsikirjoituksia. (Rantanen, 1995, 9).

3.2 Kirjaston kehittyminen vuosina 1900-1950

Kirjaston kokoelma kasvoi suuresti siirryttäessä 1800-luvulta uudelle vuosisadalle. Kokoelman kasvaessa nousi esiin Suomi-kokoelma, jonka perustamisesta tehtiin aloite kirjaston johtokunnalle vuonna 1901. (Wacklin, 2011, 40).

Wacklinin (2011, 40) mukaan Suomi-kokoelma sisälsi muun muassa yhteiskuntaa, taloutta, kulttuuria, uskontoa, historiaa ja luontoa sisältäviä teoksia, kuten myös tietosanakirjoja ja valtiopäiväkirjoja. Kokoelman määrä kasvoi nopeasti, sillä vuoden 1902 lopussa kokoelmassa oli vain 372 nidettä, ja yhdeksän vuotta myöhemmin kokoelmaan ostettiin kerralla 3758 nidettä. (Kanerva & Peltonen, 1961, 108; Wacklin, 2011, 40). Suomi-kokoelma kuitenkin sulautui myöhemmin käsikirjastoon vähäisen käyttömäärän takia.

Kirjaston nimi muutettiin elokuussa 1921 virallisesti kaupunginkirjastoksi. Samalla uudistettiin 1890-luvun lopulla luotuja sääntöjä. (Wacklin, 2011, 42). Kirjastossa otettiin käyttöön avohyllyt, eli asiakkaat saivat itse hakea kirjat. Lainausjärjestelmää parannettiin ja asiakkaille esiteltiin kirjaluetellot, joiden avulla kirjaston kokoelmiin pystyi tutustumaan paremmin. (Kanerva & Peltonen, 1961, 112).

Kaupunginkirjasto tarvitsi kasvaessaan jälleen uudet tilat. Ajatus uudesta kirjastotalosta oli virinnyt jo 1890-luvulla, mutta 1900-luvulla hanke lähti toden teolla lentoon. Tontti saatiin Tammerkosken rannalta; hanketta kuitenkin varjosti muun muassa ensimmäinen maailmansota. Vuonna 1919 kirjaston johtokunta laittoi vireille uusimman aloitteen kirjastotalon rakentamisesta, joka sai voimakasta tukea. (Wacklin, 2011, 47-48). Kaupunginvaltuustossa istunut suutari ja liikemies Emil Aaltonen oli valmis lahjoittamaan miljoona markkaa kirjastotalon rakentamista varten. Summa ei kattanut kaikkia kustannuksia, mutta sitä pidetään Wacklinin mukaan merkittävänä käänteenä hankkeen toteutuksessa. (Wacklin, 2011, 49)

Aaltonen ilmaisi lahjoituksensa yhteydessä toiveensa kirjastotalon valmistumisesta vuoteen 1922 mennessä. Vaikka lahjoitus oli merkittävä, kirjastotalo ei kuitenkaan valmistunut vuonna 1922. Wacklin nostaa teoksessaan esiin kirjastolautakunnan laatiman kirjeen marraskuussa 1921, jossa korostettiin hankkeen poliittisuutta. Kirjeessä nostettiin esiin tilanteen kestättömyys ja työskentelyn mahdottomuus nykyisissä tiloissa, sekä mielenkiintoisesti myös kirjaston arvokkaat kokoelmat. Niiden säilyttämistä tulenarassa tilassa pidettiin suurena riskinä (2011, 51).

Kirjaston muuttaminen uusiin tiloihin vuonna 1925 oli suuri askel tamperelaiselle kirjastokulttuurille. Lainauserät kasvoivat, ja kirjastoon saatiin uusia kirjoja.

1920-luvun lopulla Tampereen kaupunginkirjaston käyttö kasvoi niin paljon, että se ohitti sekä Helsingin että Turun kaupunginkirjastojen lainausmäärissä. Huippuvuotena voidaan pitää vuotta 1932, jolloin Tampereella lainattiin 6,4 teosta asukasta kohti. (Laakso, 2022, 69).

Sodilla oli vaikutusta luonnollisesti myös kirjastojen toimintaan. Tampereen kaupunginkirjaston toimintakertomuksessa vuodelta 1940 todetaan, että talvisota vähensi etenkin talvikuukausina huomattavasti kirjaston käyttöä; kesällä käyttömäärä kohosi uudelleen. Vuoden 1941 toimintakertomuksesta käy ilmi, että kirjoja lainattiin myös sotasairaaloihin, joihin järjestettiin oma kirjakokoelma. Kirjastonhoitajat hoitivat lainauksia sotasairaaloissa käyden niissä kerran tai kaksi viikossa.

Sodalla oli vaikutusta myös kirjastoille annettuun valtionavustukseen. Mäkisen (2009, 311) mukaan pulavuosina 1933 ja 1934 kirjastojen valtionavustus alennettiin 50 prosentista 35 prosenttiin.

Sodan päätyttyä kaupunginkirjaston toiminta alkoi laajentua kulttuurielämän vilkastumisen myötä. Laakson (2022, 75) mukaan kaupunginkirjasto antoi ”sivustatukea” paikalliselle teatterille ja kirjallisuudelle. Kirjaston lainauksien nopea kasvu johti siihen, että henkilökunnan lisäämiselle oli tarvetta. Laakso (2022, 73) pitää kirjastonjohtaja Mikko Mäkelää merkittävänä tekijänä niin kirjaston henkilökunnan määrän kasvattamisessa, kuin myös kirjaston käytön kasvussa sotavuosien jälkeen.

3.3 Kohti 2000-lukua

1950-luvulla alettiin kouluttaa kaupunginkirjaston johtoa. Kaupunki lähetti virastopäälliköitä ja muita johtavia virkamiehiä johtamiskoulutuskursseille. (Laakso, 2022, 77). Vuosikymmenen lopulla kaupunginkirjaston johtavat virkamiehet osallistuivat säännöllisesti johtamiskoulutuksiin. Lainauserien kasvu ja puutteelliset työtilat kuitenkin lisäsivät huomattavasti työmäärän kasvua. Kirjaston silloinen johtaja, Mikko Mäkelä, kutsui valtion kirjastotoimiston johtajan Mauno Kannisen tarkastamaan Tampereen kaupunginkirjaston tilat. Kanninen suositti uusia tiloja kirjastolle, ja piti Mäkelän ja kaupunginkirjaston toimintaa positiivisena Tampereelle. (Laakso, 2022, 78.)

Kirjastojen toimintaan vaikutti 1950- ja 60-luvuilla uusi kirjastolaki. Sotien jälkeen kirjastojen toiminta oli tarkoitus palauttaa mahdollisimman nopeasti takaisin normaaliin. Kansakirjastolain päivittämisestä oli ollut puhetta jo 1930-luvulla, mutta sodat pysäyttivät suunnitelmat lakiuudistuksesta (Mäkinen ym., 2009, 368). Vuonna 1961 voimaan tullut kirjastolaki korvasi vuonna 1928 annetun lain. Uudessa kirjastolaissa kirjastojen valtionapua nostettiin huomattavasti: tällä on ollut todennäköisesti selkeitä vaikutuksia kirjaston toimintaan ja esimerkiksi kirjojen saatavuuteen. Mäkinen (1999, 165) kirjoittaa, että Suomen kunnallisissa kirjastoissa alkoi uusi aikakausi uuden kirjastolain myötä. Kirjastolaki vauhditti suomalaisten kirjastojen kehitystä nopeasti; myös vuoden 1976 kunnallislaki oli omiaan parantamaan syrjäisempien kuntien kirjastopalvelujen toimivuutta. (Laakso, 2022, 96). Kirjastojen lainausmäärät kasvoivat merkittävästi 1960- ja 1970-luvuilla. Kirjoja arvioitiin lainattavan vuosina 1969-1979 yli kaksi miljoonaa: todellisuudessa kahden miljoonan lainan raja rikkoontui jo vuonna 1972. (Laakso, 2022, 188).

Kirjahankintamäärärahat olivat liian vähäiset, ja ratkaisuksi tähän kirjastonjohtaja Mikko Mäkelä ehdottikin vuonna 1960 miljoonan markan suuruista lisämäärärahaa Tampereen kirjastoille, perusteenaan Yhteiskunnallisen korkeakoulun siirtyminen Tampereelle, mikä oli nostanut kirjaston käyttömäärää. Kaupunki ei kuitenkaan myöntynyt näin

suureen lisärahoitukseen, sillä kirjaston nelivuotistarkastajat havaitsivat vuonna 1966, etteivät määrärahat eivät olleet kasvaneet vuosina 1962-1966 samassa suhteessa, kuin kirjaston käyttö, ilmestyvän kirjallisuuden kasvu ja inflaatiosta johtuva kirjojen hintojen nousu olisivat edellyttäneet. (Laakso, 2022, 188-189.) Taloudelliset resurssit siis olivat pienet, ja talousahdinko ei helpottanut 1960-luvun loppuvuosina.

1970-luvulla jouduttiin luopumaan laajennetusta kirjastotyöstä määrärahojen vuoksi. Helpotusta kirjaston ahdinkoon toivat kuitenkin jonkun verran Tampereelle perustetut uudet sivukirjastot (Laakso, 2022, 190-192). Kirjastossa aloitettiin myös kotipalvelukokeilu. Kotipalvelulla tarkoitetaan kirjaston palvelujen tuomista yksityishenkilöille heidän kotiinsa, jos heidän terveydentilansa tai ikänsä estää heitä saapumasta kirjastoon. 1960-luvun puolesta välistä lähtien Tampereella on tehty kotipalveluun rinnastettavaa toimintaa, mutta tämä toiminta siirtyi 1970-luvulla laituskirjastolle. (Lehtiniemi, 2017, 5). Kirjastoautotoiminta puolestaan aloitti toimintansa kesällä 1966, ja tämä mahdollisti uudet työmuodot kirjastonhoitajille (Laakso, 2022, 197).

Tampereen kaupunginkirjaston historian yksi suurimmista muutoksista koettiin vuonna 1986, kun kirjasto muutti nykyiselle paikalleen osoitteeseen Pirkankatu 2. Vuonna 1978 arkkitehdit Reima ja Raili Pietilä ottivat osaa yleiseen arkkitehtuurikilpailuun, jonka he myös voittivat ehdotuksellaan ”*Soidinkuvat*”. Palkintolautakunnan mukaan ehdotus oli mielenkiintoinen ja korkeatasoinen, ja ehdotuksen myötä Tampere saisi nykyaikaisen ja hyvin toimivan kirjastorakennuksen. (Laakso, 2022, 214). Kirjastotalon rakennustyöt alkoivat vuonna 1983, ja uusi kolmekerroksinen kirjastotalo avattiin yleisölle elokuussa 1986. Tamperelaiset omaksuivat Metson nopeasti, ja vuoden 1987 kokonaislainauksien määrä oli Laakson mukaan 3 277 495 lainausta; 19,3 lainaa per asukas (Laakso, 2022, 215).

1980- ja 1990-luvuilla kirjastot rupesivat automatisoitumaan ja tietoteknistymään (Sairanen, 2010, 2). 1990-luvulla suurimman muutoksen toi Internetin yleistymisen, ja sen kautta aukesivat myös yleisön käyttöön kokoelmatietokannat. Sähköpostia ruvettiin myös hyödyntämään kirjastotyössä. (Saarti, 2008, 6). Valtio alkoi rahoittaa yleisten

kirjastojen internet-toimintaa hankerahoituksella, ja jakoi vuonna 1995 noin miljoona markkaa toiminnan edistämiseen. (Saarti, 2008, 7).

3.4 2000-luvulta nykypäivään

2000-luvulle saavuttaessa myös kirjastot ovat joutuneet kohtaamaan muun yhteiskunnan tavoin digitalisaation ja sen tuomat hyödyt ja haasteet.

Lehtovirta (2015, 22) kertoo, että Pirkkalan kirjastotoimen johtaja Eija Saramäki oli ehdottanut kirjastoille yhteistä aineistotietokantaa jo 1990-luvun puolivälissä. Keväällä 2002 Tampereen kaupunginkirjasto, tietotekniikkakeskus ja ympäryskunnat päättivät yhteisjärjestelmän perustamisesta, ja PIKI-yhteisjärjestelmä perustettiin syksyllä 2002. Vuonna 2005 järjestelmä laajeni, ja siihen liittyi useita Pirkanmaan kuntia. Yhtenä yhteisjärjestelmän parhaista puolista pidettiin yhteistä kirjastokorttia, joka käy kaikissa maakunnan kirjastoissa. Toinen etu oli verkkokirjasto, jonka avulla voi tehdä aineistohakuja kaikkiin PIKI-järjestelmässä toimiviin kirjastoihin. (Lehtovirta, 2015, 24).

2000-luvulla muutosta tuli myös yhä moninaistuviin käyttäjäryhmiin ja käyttötarpeisiin. Kirjastoihin, myös Metsoon, tuli koko ajan kasvavissa määrin kulttuurin ja erilaisten järjestöjen toimijoita. (Vartola, 2019).

Vuosina 2015-2017 Metsossa tehtiin perusteellinen remontti, jonka aikana kirjaston toiminnot ja tilat uusittiin paremmin asiakkaita palveleviksi. Koko kirjastotalo remontoitiin, ja kirjasto pysyi auki asiakkaille koko remontin ajan. (Tampere.fi) Remontoidun kirjaston avajaisia vietettiin marraskuussa 2017.

4 TAMPEREEN NYKYISIN

KAUPUNGINKIRJASTO

Viime vuosina Tampereen kaupunginkirjasto on kasvattanut suosiotaan. Vuonna 2019 Metson kävijämäärä nousi 2,9 miljoonaan, mikä on suurin kävijämäärä sitten vuoden 2005. Lainojen määrä kasvoi puolella prosentilla vuodesta 2018. (Tampere.fi, 2020).

Kaupunginkirjasto Metso toimii osoitteessa Pirkankatu 2, ja se tarjoaa palveluita kolmessa kerroksessa. Perinteinen kirjaston rooli on muuttunut, ja lainakirjaston lisäksi se tarjoaa niin kokouspalveluita, pelihuoneita, musiikkiosastoja sekä erilaisia näyttelytiloja. Kirjaston ylimmässä kerroksessa toimii myös kahvila Café Metso, joka on mielestäni osoitus siitä, kuinka kirjastojen rooli on muuttunut. Kirjastoon ei tulla enää vain hakemaan kirjoja, vaan se tarjoaa opiskelu- ja harrastepaikkoja, sekä sieltä etsitään elämyksiä ja tavataan ystäviä kahvin merkeissä.

Kaupunginkirjasto on pysynyt hyvin mukana muutoksissa ja vastannut nopealla tahdilla mobilisoituvaan yhteiskuntaan, jossa kirjastoilta halutaan myös muuta kuin kirjoja lainattavaksi. Vuodesta 2019 Tampereen kaupunginkirjasto ja PIKI-kirjastot ovat tarjonneet asiakkailleen myös mobiilisovelluksen, jossa käyttäjä voi esimerkiksi varata kirjoja. Sovellus toi mukanaan myös mobiilikirjastokortin. Vuonna 2020 taas Tampereen kaupunginkirjasto kokeili positiivisin tuloksin kausikorttien lainaamista urheilu- ja kulttuuritapahtumiin. (Tampere.fi, 2020). Tämä tukee kirjaston roolia urheilun ja kulttuurin harrastamisen merkeissä. Kirjastosta pystyy myös lainaamaan lautapelejä, kuntoiluvälineitä sekä ainakin vuonna 2015 sateenvarjoja (Nieminen, 2015).

Anu Sairanen tutki vuonna 2010 mediakasvatusta ja medialukutaitoa kirjastotyössä. Hänen tutkimuksessaan käy ilmi, että kirjastojen rooli on muuttunut suhteessa tietotekniikkaan, sosiaaliseen mediaan ja esimerkiksi sähköisiin kirjoihin. (2010, 5). Sairanen haastatteli keväällä 2010 Tampereen kaupunginkirjaston henkilökuntaa. Tutkimukseen osallistui 20 henkilöä, joita haastateltiin yksilöhaastatteluin.

Haastatteluissa kävi ilmi työn luonteen merkittävä muuttuminen, ja eniten muutoksia oli aiheuttanut erityisesti tietotekniikka. Tutkimuksessa tietotekniikkaan liitettiin kirjastojärjestelmät, verkkokirjasto, internet ja lainausautomaatit. (2010, 12). Tietopalveluiden tarjoamisen koettiin vähentyneen asiakkaiden omatoimisen tiedonhaun myötä. Tietotekniikan koettiin myös lisänneen työtä ohjelmien toimimattomuuden tai esimerkiksi suurten sähköpostimäärien takia (2010, 13). Haastateltavat pohtivat myös kirjaston sivistys- ja virkistystehtävän muutosta toisiinsa. Useiden mielestä kirjaston virkistystehtävä on kasvanut vuosien saatossa, mutta monet myös rinnastivat viihdeaineistot ja sivistysaineistot toisiinsa. Viihteeksi saatettiin lukea kaunokirjallisia teoksia, kuten rikoskirjallisuutta tai naistenkirjallisuutta. Kirjastojen koetaan tuovan viihdettä, virkistäytymistä ja rentoutumista työn vastapainoksi. (2010, 16).

5 POHDINTAA

Tässä tutkielmassa kävin läpi Tampereen kaupunginkirjaston vaiheita 1860-luvulta 2020-luvulle. Tutkimuksessa kävi ilmi Tampereen kaupunginkirjaston tapahtumarikas ja värikäs historia. Kuten keskeisimmistä käyttämistäni lähteistä voi nähdä, kirjaston historiaa on onneksi tallennettu ja arkistoitu erinäisten henkilöiden toimesta.

Tampereen teollistuminen 1800-luvun loppupuolella on ollut merkittävä tekijä myös kirjaston kannalta. Kaupungin väkimäärän kasvaessa ja kansan sivistys- ja lukahalukkuuden noustessa kirjastolla on ollut suuri merkitys ja tarve vastata tähän halukkuuteen. Kirjasto on vastannut suuresta osasta kansalaisten sivistyksestä ja kirjojen tuomisesta kotipirteihin. Sodan jälkeen kirjastot lähtivät uudelleen kasvuun, ja vuoden 1961 kirjastolakia pidetään tärkeänä tekijänä kirjaston kasvutarinassa. 1980-luvulla merkittävä askel Tampereen kaupunginkirjaston muodostumisessa nykyisenlaisekseen on Reima ja Raili Pietilän suunnitteleman Metso-rakennuksen avautuminen ja kirjaston muutto uusiin tiloihin, joissa se toimii yhä tänäkin päivänä.

2000-luvulle saavuttaessa kirjastot ovat kohdanneet uusia haasteita, joihin Tampereen kaupunginkirjasto on pystynyt hyvin vastaamaan. Digitalisaatio ja virkistämisen nousu yhdeksi tärkeimmistä aspekteista kirjaston toiminnassa näkyvät kirjaston jokapäiväisessä toiminnassa.

Tampereen kaupunginkirjaston kävijämäärä oli vuonna 2019 2,9 miljoonaa, ja vuoteen 2018 verrattuna määrä kasvoi 6,8 prosentilla. Lainauserät nousivat myös, ja kokonaislainamäärä kaupunginkirjastossa oli 4,9 miljoonaa – lisäystä tuli edellisvuoteen 0,5 prosenttia. (Tampere.fi, 2020). Koronapandemia laski lainausmääriä vuonna 2021 hieman yli neljään miljoonaan – tämä tilasto koskettaa tosin kaikkia Tampereen kirjastoja (Suomen yleisten kirjastojen tilastot, 2022).

Tutkielman kannalta olennaisia lähteitä löytyi paljon. Mielenkiintoisesti yksi vanhimmista käyttämistäni lähteistä, Kanervan ja Peltosen teos, ei käsitellyt lainkaan sota-aikaa tai sen vaikutuksia kirjastoon. Tähän voi vaikuttaa esimerkiksi se, että sodan

päättymisestä oli kulunut kyseisen teoksen ilmestyessä vasta pari vuosikymmentä, joten sodan vaikutuksia ei oltu joko huomioitu tai ne tulivat ilmi vasta myöhemmin.

Kirjastot ovat kokeneet valtavan muutoksen vuosikymmenien saatossa. Siinä missä Tampereen lainakirjaston saadessa alkunsa 1800-luvulla kirjastojen toiminta pohjautui vahvasti kansakunnan sivistämiseen ja opettamiseen, on muutos nykyhetkeen valtava. Pääkirjasto Metso tarjoaa nykyisin myös paljon viihdettä ja virkistäytymistä arkeen esimerkiksi kahviloiden ja kausikorttien lainaamisen myötä. Onkin kiinnostavaa pohtia, miten pieneksi kirjastojen sivistystarkoitus saattaa kutistua tulevina vuosina. Myös mediakasvatuksen ja kirjastojen yhteisroolia ei tule väheksyä. Mediakasvatus on tärkeää paitsi asiakkaille, myös kirjaston työntekijöille. Sairasen (2010) tekemässä tutkimuksessa käy ilmi, että kirjastonhoitajat kokevat mediakasvatuksen kuuluvan kirjastolle. (32)

LÄHTEET

Jutikkala, E. & Santamäki, L. (1979). *Tampereen historia: 3, Vuodesta 1905 vuoteen 1945*. Tampereen kaupunki.

Kirjastolaki. 2016. (1492/2016) 2 §. Lain tavoite. Viitattu 5.4.2022.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161492>

Kirjastot.fi. (n.d.). *Alueellista kehittämistehtävää hoitavat kirjastot (AKE)*. Viitattu 5.4.2022. https://www.kirjastot.fi/kirjastot-ja-kehittaminen/kehittamistehtavaa-hoitavat-kirjastot?language_content_entity=fi

Laakso, M. (2022). *Kirjasto ekspansiivisessa suurkaupungissa : Suomen suuret yleiset kirjastot ja niiden hallinto vuosina 1945–1986*. Tampere University.

Lehtiniemi, I. (2017). *”Se on niinku mulla ois jouluaatto aina kerran kuussa” : Tampereen kaupunginkirjaston kotipalvelutoiminnan hyödyt ikääntyneiden asiakkaiden hyvinvoinnille*. Tampere University.

Mäkinen, I., ym. (1999). *Kirjastojen vuosisata : yleiset kirjastot Suomessa 1900-luvulla*. BTJ Kirjastopalvelu.

Nieminen, E. (1.10.2015). *Yllättikö sade? Kirjastokortti pitää kuivana*. Yleisradio.

Rantanen, T. (1993). *Tampereen kaupunginkirjaston käsikirjaston erikoiskokoelmista*. Bibliophilos: 4, 9-14.

Rantanen, T. (1994). *Tampereen kirjastojen syntyhistoriaa 1861-1970*. Tammerkoski 1994: 7, 10-15.

Rantanen, T. (1995). *Piispa Jaakko Gummeruksen kokoelma kaupunginkirjastoon 60 vuotta sitten*. Tammerkoski 1995: 7, 6-10.

Saarti, J. (2008). Kirjasto ilman seiniä – tieto- ja viestintäteknikan kehitys suomalaisissa yleisissä kirjastoissa 1970-1990-luvuilla. *Informaatiotutkimus*, 27(1), 14–23.

<https://journal.fi/inf/article/view/505>

Sairanen, A. (2010). Mediakasvatus ja medialukutaito kirjastotyön muutoksessa : tapaus: Tampereen kaupunginkirjasto. Tampereen yliopisto.

Suomen yleisten kirjastojen tilastot. (1.4.2022). Viitattu 20.5.2022.

<https://tilastot.kirjastot.fi>

Tampere.fi. (14.2.2020). *Kirjastolla huippuvuosi – kävijät ja lainat nousussa*. Viitattu 20.5.2022. [https://www.tampere.fi/tampereen-](https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/02/14022020_3.html)

[kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/02/14022020_3.html](https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/02/14022020_3.html)

Tampere.fi (25.9.2020). *Kirjastosta voi jälleen lainata kausikortteja*. Viitattu 20.5.2022.

[https://www.tampere.fi/tampereen-](https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/09/25092020_3.html)

[kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/09/25092020_3.html](https://www.tampere.fi/tampereen-kaupunki/ajankohtaista/tiedotteet/2020/09/25092020_3.html)

Tampere.fi (n.d.). *Pääkirjasto Metson remontti*. Viitattu 20.5.2022.

[https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjastot/aukiolot-ja-](https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjastot/aukiolot-ja-yhteystiedot/paakirjasto-metso/metsonremontti.html)

[yhteystiedot/paakirjasto-metso/metsonremontti.html](https://www.tampere.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/kirjastot/aukiolot-ja-yhteystiedot/paakirjasto-metso/metsonremontti.html)

Tampereen kaupunginkirjasto. *Toimintakertomus 1931-1940*.

Tampereen kaupunginkirjasto. *Toimintakertomus 1941-1950*.

Tampereen kaupunginkirjasto – Pirkanmaan maakuntakirjasto. (2010). *Tampereen kirjastot ennen ja nyt : Tietoja Tampereen kaupungin kirjastoista*.

[https://docplayer.fi/5835715-Tampereen-kirjastot-ennen-ja-nyt-tietoja-tampereen-](https://docplayer.fi/5835715-Tampereen-kirjastot-ennen-ja-nyt-tietoja-tampereen-kaupungin-kirjastoista.html)

[kaupungin-kirjastoista.html](https://docplayer.fi/5835715-Tampereen-kirjastot-ennen-ja-nyt-tietoja-tampereen-kaupungin-kirjastoista.html)

Vartola, A. (2019). *Julkiset kirjastot ja kirjastoarkkitehtuuri 1900-luvun jälkipuolella*.

[https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/julkiset-kirjastot-ja-](https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/julkiset-kirjastot-ja-kirjastoarkkitehtuuri-1900-luvun-jalkipuolella)

[kirjastoarkkitehtuuri-1900-luvun-jalkipuolella](https://www.rakennetuhyvinvointi.fi/fi/kulttuurirakennukset/julkiset-kirjastot-ja-kirjastoarkkitehtuuri-1900-luvun-jalkipuolella)

Wacklin, M. (2011). *Kaikkien sielujen apteekki: Tampereen kaupunginkirjasto 150 vuotta*. Tampereen kaupunginkirjasto - Pirkanmaan maakuntakirjasto.